

Een vorstelijk servies van Biennais in het Rijksmuseum

door SERGE GRANDJEAN

Bij het zien van dit vermeil-servies, waar zich de meesterhand van de goudsmid in de bewerking van het metaal en in de zeer gelukkige verdeling van glanzende en doffe vlakken verraadt, kan men niet nalaten te denken aan een voortzetting van de Franse tradities der 18e eeuw. Bovendien verkondigen deze kostbare voorwerpen, tot ons teruggekeerd uit Rusland, op duidelijke wijze de omvang van de Parijse invloed op kunstgebied tijdens het eerste Keizerrijk. Men kan een dergelijke invloed gemakkelijk verklaren door de Napoleontische veroveringen, die de Franse grenzen zo dikwijls verschoven hebben; zij heeft zich snel verspreid over Europa, na de verovering van nieuwe gebieden— gebieden, die spoedig in provincies of vorstendommen hertschappen werden, zoals de Rijnbond, het Vice-koninkrijk van Italië of de Koninkrijken van Spanje en Holland. Niet alleen hebben de materiële en culturele betrekkingen de Franse expansie in het eerste begin der 19e eeuw vergemakkelijkt maar zij hebben ook de suprematie van de Parijse decoratieve kunst helpen vestigen in die landen, die een min of meer duurzaam verbond met Napoleon hadden aangegaan. Vanaf dit ogenblik rekenden de grote families en de leidende personen in Europa het zich tot een plicht hun opdrachten aan de beste goudsmiden van Parijs te verstrekken, naar het voorbeeld van de leden van het Napoleontische Hof en de keizerlijke adel. . . Dit verklaart de overweldigende activiteit van de ateliers van Auguste, Odiot, Biennais en andere meester-goudsmiden en tevens de vermeerdering van hun welvaart.

Zolang het Franse keizerrijk oppermachtig was, vonden de beste werken dezer handswerklieden hun weg naar alle landen van Europa, van Holland, door toedoen van Koning Lodewijk Napoleon, tot het verre Rusland. Dit laatste land was altijd open blijven staan voor de invloed uit Frankrijk, ondanks de grote geografische afstand en ondanks de gebeurtenissen van 1789. Paul I Petrovitch, de vorst, die van 1796 tot 1801 over Rusland regeerde, was de zoon van de beroemde Catherina. Hij legde een oprechte bewondering aan de dag voor de jonge Bonaparte. Als gevolg daarvan deed zich de Napoleontische invloed gevoelen op de keizerlijke Russische familie, in het bijzonder op de opvolger van Paul I, zijn zoon Alexander I Pavlovitch, de geheimzinnige tsaar, de man van Tilsit en Erfurt, die eerst de bondgenoot, later de rivaal van Napoleon was.

Paul I Petrovitch huwde in 1776 voor de tweede maal, met Prinses Dorothea van Württemberg, die hierna de naam Maria Feodorowna aannam en die zich zo bleef noemen, ook gedurende de regering van haar zoon Alexander. Deze keizerin is voor ons hier van bijzonder belang, daar zij een der voornaamste opdrachtgevers was van Biennais, de hofgoudsmid van Napoleon. Inderdaad werd een geheel tafelservies van vermeil, een der uitgebreidste die in deze tijd werden gemaakt, haar van Parijs naar Rusland toegestuurd. Alleen de samenstelling reeds van het servies bewijst, welk een belangrijk werk het was; het bestaat uit meer dan duizend stukken, ons bekend door een inventaris van het zilverwerk, dat in de oude keizerlijke paleizen bewaard wordt:

Dekschaal van het servies van Maria Feodorowna

1 wijnvaas	96 lepels
3 koffiekannen	100 ijslepels
3 theepotten	50 schalen van verschillende grootte
3 roomkannen	299 borden
2 suikerpotten	2 kandelaars
— fruitschalen	600 couverts en messen, enz. ¹

Het servies van Maria Feodorowna is op het ogenblik verspreid, ten gevolge van de verkopen op last van de Sowjetregering tussen de beide wereldoorlogen. Misschien bevindt zich nog een gedeelte in de openbare verzamelingen van Leningrad of Moskou. De stukken, die wij tot nog toe kennen, behoren tot verschillende particuliere verzamelingen, te weten die van Mme D. David-Weill te Parijs en van wijlen Dr. Ricardo do Espirito Santo Silva te Lissabon. De stukken, die de Portugese

¹) Foelkersam, *Inventaire de l'argenterie conservée dans les gardes-meubles des Palais impériaux: Palais d'Hiver, Palais Anitchkov et Château de Gatchina*. St. Pétersbourg, 1907, t. I, p. VI (Een deel van de 600 couverts is door een tijdgenoot van Biennais, de goudsmid François-Dominique Naudin uitgevoerd).

*Tekening toegeschreven aan Percier. Paris,
Bibliothèque du Musée des Arts Décoratifs*

*Roomkan van het servies van Napoleon,
Musée du Louvre*

*Roomkan van het servies van Maria
Feodorowna*

verzamelaar bezat, zijn ons bekend; zij zijn tentoongesteld te Parijs, tijdens de expositie der 'Trésors de l'Orfèvrerie du Portugal' ¹. Verder kennen wij door een veiling in Parijs een groot rond blad met twee oren, van vermeil, die het gekroonde monogram van de Keizerin draagt en de voluit gegraveerde naam van Biennais ². Bovendien kunnen wij de zeven stukken hier noemen, die het Rijksmuseum zo gelukkig is te kunnen tonen in zijn vitrines en die eveneens afkomstig zijn van hetzelfde servies van Maria Feodorovna: een paar grote dekschalen op voetstukken, een koffiekkan, een melk- of roomkan, een confiture-schaal, evenals twee schalen op voet en tenslotte een groot presenteerblad met hengsels. Al deze stukken van zeer fraai gepolijst vermeil dragen het stempel met de Aap van Biennais, de merken voor het

¹) Exposition au Musée des Arts Décoratifs de Paris, novembre 1954-janvier 1955, cat. nr. 475. ²) Galerie Charpentier, 10 décembre 1951, cat. nr. 76.

eerste gehalte en het waarmerk voor de jaren 1809–1819¹. Sommige stukken zijn bovendien gestempeld met de vrouwekop in een ovaal, een stempel, dat sedert 1797 te Parijs schijnt te zijn gebruikt.²

Volgens deze goudsmidsmerken moet het werk uitgevoerd zijn tussen 1809 en 1819, w.s. tegen 1815, het jaar, dat de napoleontische macht ten val kwam en het met de hegemonie van Frankrijk op het gebied van kunst en litteratuur gedaan was. Maar wanneer precies is het servies afgeleverd in Rusland aan Maria Feodorowna? Slechts de aantekeningen van Biennais zouden ons kunnen helpen het tijdstip van deze belangrijke leverantie van zilverwerk te vinden; het zou inderdaad zeer belangwekkend zijn, deze papieren, die zonder twijfel bij de oude keizerlijke archieven

¹) Marc Rosenberg, *Der Goldschmiede Merkzeichen*. Berlin, 1928, III, Auflage, IV Band, nr. 6770, 6573, 6588. ²) Marc Rosenberg, *op. cit.*, nr. 6558.

Confiture-schaal van het servies van Maria Feodorowna

*Tekening toegeschreven aan Percier.
Paris, Bibliothèque du Musée des Arts Décoratifs*

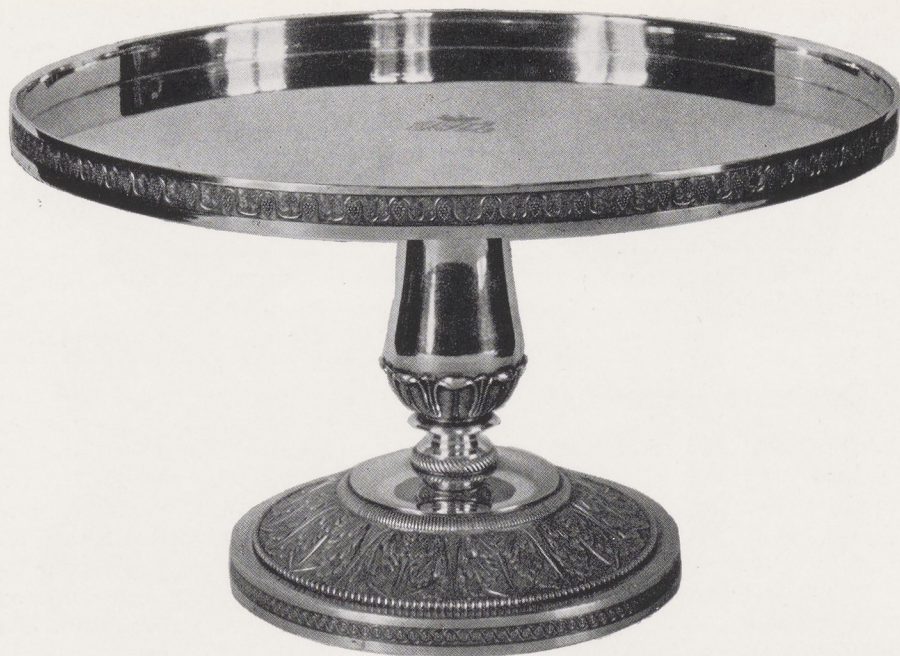
*Confiture-schaal van het servies van Koningin Hortense.
Musée du Louvre*

berusten, te raadplegen. Zij bevatten misschien wel nadere gegevens, o.a. de prijzen der verschillende delen van het servies der Keizerin.

Om nu tot de maker van het servies te komen: van Martin-Guillaume Biennais is ons weinig meer bekend dan zijn werk. Van zijn leven weten wij nog niet veel, ondanks de voortreffelijke reputatie, die hij naliet en het feit, dat hij op het ogenblik zeer in trek is. Hij is geboren in Lacochère (Orne), een dorpje in Normandië, op 29 april 1764 en hij stierf 26 maart 1843. Tegen 1789 richtte hij zijn werkplaats te Parijs in, midden in de Rue St. Honoré, onder een uithangbord, dat weldra beroemd zou zijn: le Singe Violet. Volgens een nog in omloop zijnd verhaal zou generaal Bonaparte, op het punt Egypte te veroveren, Biennais gevraagd hebben hem crediet te verlenen op de betaling van een reisenécessaire. Hierdoor zou onze goudsmid plotseling in de mode zijn gekomen en het geluk was hem zó gunstig, dat hij de oudere Henri Auguste in de schaduw stelde en de faam van zijn concurrent Odiot wist te evenaren.

Het atelier van de Singe Violet bracht een grote verscheidenheid zeer doorwrochte voorwerpen voort, in het begin kleinere snuisterijen, later rijk bewerkte serviezen, maar ook degens, ordeteken en tabaksdozen. Maar de eervolste opdracht, die hem ten deel viel, was toch wel de vervaardiging van de keizerlijke kentekenen, die dienst deden bij de kroning van Napoleon in 1804 in de Notre-Dame te Parijs.

Laat ons nu de stukken van het Rijksmuseum nader bekijken. Waar heeft Biennais deze zuivere en evenwichtige vormen gevonden, die als geschapen zijn voor een

Schaal op voet van het servies van Maria Feodorowna

goudsmid? Ongetwijfeld heeft hij ze ontleend aan modellen, die voor dit doel getekend zijn. Deze tekeningen, die de bewonderenswaardige precisie van een architectenhand bezitten, worden om deze reden volgens de overlevering aan Charles Percier toegeschreven. Zij zijn tegenwoordig grotendeels bij elkaar gebracht in het Musée des Arts Décoratifs te Parijs, en door deze instelling in een foto-album uitgegeven ¹. Wij vinden er zowel de bekoorlijke roomkan in terug, met het hengsel dat gedeeltelijk gevormd wordt door een gevleugeld vrouwelichaam, als de imposante confiture-schaal met deksel, waarvan de drie fiere cariatiden ruggelings om de stam geschaard zijn. Wanneer men deze twee tekeningen vergelijkt met de voorwerpen van vermeil, die hiernaar zijn uitgevoerd, moet men vaststellen, dat de goudsmid Biennais de gedachte van de ontwerper gerespecteerd heeft en dat hij niets veranderd of op zijn manier verbeterd heeft, zoals gewoonlijk de handwerkslieden in de voorafgaande eeuwen deden. Biennais heeft er genoeg mee genomen, met reden overigens, om nauwkeurig de modellen na te volgen; tevens kwamen daarmee zijn vaardigheid en zijn technisch kunnen het beste tot hun recht.

De drievoetige koffiekant, voorzien van een ebbenhouten hengsel, lijkt zeer sterk op die in het grote koffieservies van vermeil van Napoleon I, dat in 1810 is uitgevoerd en dat door het Louvre is verworven ². Slechts versieringsdetails verschillen zoals

¹) Les collections du Musée de l'Union centrale des Arts Décoratifs, 22e série: Recueil de Dessins d'orfèvrerie du Premier Empire par Biennais... Paris, édit. Armand Guérinet, s. d., pl. 26 (roomkan), pl. 5 (confiture-schaal). ²) Cf. Serge Grandjean, Un service à thé en vermeil de Napoléon Ier, *La Revue des Arts*, 1952, nr. 3, p. 175-177.

de figuurtjes bovenaan de drie voeten en het relief om de schouder, dat versierd is met omkranste, antieke koppen en met amors, die zwanen te drinken geven en natuurlijk mist daar het gekroonde monogram van Maria Feodorowna.

De bovengenoemde confiture-schaal gelijk met zijn merkwaardig architecturaal profiel in alle opzichten op één, die door Biennais tussen 1809 en 1815 aan Koningin Hortense, de vrouw van Lodewijk Napoleon, geleverd werd en laatstelijk in het bezit was van de heer Louis-Victor Puiforçat¹. Behalve overeenstemming in de versiering vertonen beiden de in het rond gemodelleerde kleine bacchant, die de deksel bekroont en met zijn rechterhand een druiventros ophoudt.

Ook gelijk het paar schalen, met hun grootse proporties op dat, welk in het Metropolitan Museum te New York te zien is en afkomstig is van het servies van de zwager van Napoleon, prins Borghese²; inderdaad komen beiden uit het atelier in de Rue St. Honoré, waar Biennais en zijn handwerkslieden werkten.

Tenslotte komen we dan op de twee ronde schalen op voet en het ovale blad in het Rijksmuseum, die eveneens van het servies van Maria Feodorowna afkomstig zijn. De twee eerste stukken hebben elk een balustervormige stam in tegenstelling met het analoge paar van Biennais, dat deel uitmaakt van het servies van vermeil van koning Maximiliaan-Joseph van Beieren in de Residentie te München³ en dat voorzien is van een cilindrische stam. Wat het monumentale blad betreft, dat het Rijksmuseum toebehoort: wij hebben een dergelijk stuk reeds op een veiling gesignaleerd te Parijs. Wanneer wij de stukken van Biennais, die deel uitmaken van de grote vorstelijke serviezen, onderling vergelijken, dan kunnen wij één ding vaststellen: onze kunstenaar heeft zich nauwelijks vernieuwd en toch moet men erkennen dat deze modellen, al schijnen ze ons wat gelijkvormig toe, door Biennais zelf uitsluitend bestemd waren voor zijn aanzienlijkste klanten, zó zelfs, dat wij ze nergens terugvinden in de leveranties aan particulieren. Er bestaan slechts kleine détailverschillen in de versieringswijze maar deze helpen ons juist de bestemming van elk der vorstelijke serviezen terug te vinden, zelfs zonder de hulp in te roepen van wapens of monogrammen. Opvallend en treffend is dus de gelijkheid van al deze keizerlijke serviezen, bewaard in het Louvre, in Lissabon, New York en het Rijksmuseum; ze zijn gekenmerkt door de overeenkomst van hun opzet, hun proporties en décor.

¹) Afgebeeld in de 'catalogue de vente de la collection Puiforçat', Paris, Galerie Charpentier, 7-8 décembre 1955, nr. 109, pl. XXXIII. Deze confiture-schaal is onder beding van vruchtgebruik door de Heer Stavros Niarchos te zamen met het grootste deel van de collectie Puiforçat aan het Louvre geschonken. Zij heeft nog de twaalf koffie-lepels met het merk van Pierre Benoît Lorillon. ²) Een van de schalen is afgebeeld in: Serge Grandjean, L'orfèvrerie napoléonienne, *Le Jardin des Arts*, nr. 13, novembre 1955, p. 25.

³) Max Frankenburger, Die Silberkammer der Münchner Residenz. München, 1923, S. 56, Abb. 36.

*Randmotief van het presenteerblad van het servies van
Maria Feodorowna*

